

Το κίνημα των αγροτών, η κυβέρνηση, η κλιματική αλλαγή και η Αριστερά

Του Πάνου Κοσμά

Στα τέλη Ιανουαρίου-αρχές Φεβρουαρίου ξέσπασαν «ξαφνικά» κινητοποιήσεις των αγροτών σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες: Γερμανία, Γαλλία, Ολλανδία, Ιταλία, Ισπανία, Πολωνία, Ελλάδα. Η ευρωπαϊκή διάσταση των κινητοποιήσεων και η μαχητικότητά τους σε χώρες όπως η Γερμανία και η Γαλλία, όπου οι κινητοποιήσεις χαρακτηρίστηκαν «πρωτοφανείς», σημαίνει ότι σοβαρά προβλήματα έχουν συσσωρευτεί. Ξαφνικά, ο ευρωπαϊκός Τύπος ανακάλυψε ότι στην αγροτική παραγωγή υπάρχουν σοβαρά προβλήματα. Υπήρχε κοινός παρονομαστής στα κινήματα των αγροτών στις διαφορετικές χώρες που να εξηγεί το ταυτόχρονο ξέσπασμά τους; Είναι αυτός ο κοινός παρονομαστής η νέα ΚΑΠ (Κοινή Αγροτική Πολιτική) για την περίοδο 2023-2027 και ειδικότερα η Πράσινη Συμφωνία που επιβάλλει στο πλαίσιό της «πράσινες» ρήτρες; Ανεξάρτητα από την Πράσινη Συμφωνία, η κλιματική κρίση καθαυτή, είναι βασική αιτία προβλημάτων στη γεωργική παραγωγή (πέρα από τις συνολικότερες, αδιαμφισβήτητες, συνέπειές της); Το αγροτικό κίνημα ποια κοινωνικά συμφέροντα εκφράζει; Είναι σωστό να μιλούμε συλλήβδην για «αγροτιά» σαν να είμαστε αν όχι στις αρχές του περασμένου αιώνα ή στον Μεσοπόλεμο, έστω στη δεκαετία του '60; Διαμορφώνονται όροι για επισιτιστική κρίση ή κρίσεις και επομένως τίθεται ζήτημα πώς θα τραφεί ο πληθυσμός και ιδιαίτερα η εργατική τάξη και η φτωχολογία των πόλεων; Με ποιες κοινωνικές συμμαχίες και ποιες πολιτικές θα απαντηθεί αυτό το πρόβλημα; Είναι εφικτή και σε ποια βάση μπορεί να υπάρξει συμμαχία «εργατιάς-αγροτιάς»; Τέλος, πού πρέπει να στραφούν τα βέλη; Στο Μαξίμου, στις Βρυξέλλες, στον καπιταλισμό γενικώς; Τα ερωτήματα είναι πολλά αλλά τίθενται αναπόφευκτα.

Η νέα ΚΑΠ

Η νέα ΚΑΠ εισάγει δύο βασικές καινοτομίες:

Η πρώτη σχετίζεται με την Πράσινη Συμφωνία και τους εξ αυτής «πράσινους» στόχους, εκ των οποίων οι βασικοί, με ορίζοντα το 2030, είναι:

- Μείωση κατά 50% της χρήσης των πλέον επικίνδυνων για την υγεία φυτοφαρμάκων
- Μείωση κατά 50% των πωλήσεων αντιβιοτικών για ζώα εκτροφής
- Μείωση των χημικών λιπασμάτων κατά τουλάχιστον 50%
- Μείωση κατά 50% της απώλειας θρεπτικών στοιχείων και ιδιαίτερα αζώτου και φωσφόρου.
- Το 25% της γεωργικής έκτασης να αφιερωθεί σε βιολογικές καλλιέργειες
- Αύξηση στο 10% της γεωργικής έκτασης που διατίθεται για τη διατήρηση της βιοποικιλότητας, περιλαμβανόμενης της έκτασης με χαρακτηριστικά τοπίου υψηλής ποικιλομορφίας.

Η δεύτερη καινοτομία είναι ότι όλα αυτά θα συνοδεύονται με μικρότερο προϋπολογισμό. Η νέα ΚΑΠ 2023-2027 εντάσσεται στην προγραμματική περίοδο 2021-2027, που διαδέχθηκε την προγραμματική περίοδο 2014-2020. Στην προηγούμενη προγραμματική περίοδο, για την ΕΕ των 28, διατέθηκε το 37,6% του ευρωπαϊκού προϋπολογισμού. Στην νέα προγραμματική περίοδο, για την ΕΕ των 27 πλέον, διατέθηκε το 31%. Ωστόσο, δεν πρόκειται μόνο γι' αυτό: Η νέα ΚΑΠ προβλέπει αιρεσιμότητες και απειλεί με οριζόντιες περικοπές στις ενισχύσεις τις χώρες που δεν θα τις τηρήσουν. Από την ενιαία ενίσχυση, η οποία σταδιακά μέχρι το 2026 θα περιοριστεί στα 21,5 ευρώ το στρέμμα στις αροτραίες καλλιέργειες, στα 27,5 ευρώ το στρέμμα για τις δενδρώδεις και στα 17,5 ευρώ για τα βοσκοτόπια, αγρότες και γεωπόνοι θα εισπράτουν το 60%. Το υπόλοιπο 40% θα προκύπτει

από τα λεγόμενα «οικολογικά σχήματα», δηλαδή δράσεις για τους στόχους της Πράσινης Συμφωνίας. Αυτές οι δράσεις θα παρακολουθούνται και θα ελέγχονται ως προς την υλοποίησή τους.

Οι κατεξοχήν χαμένοι θα είναι οι κτηνοτρόφοι και οι δενδροκαλλιεργητές, καθώς τα περιθώρια να αναπληρώσουν το εισόδημά τους από την περικοπή των ενισχύσεων μέσω των «οικολογικών σχημάτων» είναι περιορισμένα.

Όσον αφορά τα κόστη των νέων στόχων της Πράσινης Συμφωνίας, μελέτη του ΕΣΥΦ δείχνει πως αν περιοριστούν τα εντομοκτόνα, τότε θα έχουμε απώλεια της παραγωγής σε βαμβάκι, καλαμπόκι, μηλοειδή, αμπέλια και ελιά από 30 έως και 60%. Υπάρχουν οικολογικά σκευάσματα που θα μπορούσαν να αντιμετωπίσουν ασθένειες, ζιζάνια και προσβολές από έντομα στις φυτείες, ενώ και το κομπούζιο, η σεξουαλική σύγχυση δηλαδή των εντόμων και οι βιοδιεγέρτες μπορούν να «δουλέψουν», αλλά σε χώρες με μεγαλύτερο και όχι κατακερματισμένο κλήρο, όπως συμβαίνει με την Ελλάδα.

Είναι πασιφανές τι σημαίνουν όλα αυτά: Άρχισε η (ταξική) πάλη για την κοινωνική κατανομή του κόστους της κλιματικής αλλαγής και ταυτόχρονα μπήκαμε στην περίοδο που η χρηματοδότηση της ΚΑΠ μειώνεται και συνδέεται με αιρεσιμότητες. Πιο φιλόδοξοι στόχοι, αυξημένα κόστη παραγωγής, αιρεσιμότητες και μικρότερες ενισχύσεις σημαίνουν ότι οι αγρότες θα πληρώσουν υψηλό οικονομικό κόστος. Σε αυτά πρέπει να προσθέσουμε ότι η πίεση από τον υψηλό πληθωρισμό, που η σωρευτική του επίδραση (δηλαδή η συνολική αύξηση των τιμών) θα παραμείνει ακόμη και αν πέσει πολύ χαμηλά από το 2024 και ύστερα, οξύνει την αντιπαράθεση σε όλη τη «διαδρομή» των γεωργικών προϊόντων «από το χωράφι στο ράφι»: αγρότες (και κτηνοτρόφοι) παραγωγοί – χοντρικό εμπόριο – λιανεμπόριο – καταναλωτές. Σε αυτή την «αλυσίδα» οι αγρότες παραγωγοί και οι καταναλωτές είναι οι πιο αδύναμοι κρίκοι.

Υπάρχουν όμως και δύο ακόμη προβλήματα στο φόντο: Το ένα είναι μείζον και έχει στρατηγική σημασία, δηλαδή θα αρχίσει σύντομα

να υπερκαλύπτει όλα τα άλλα: οι συνέπειες της κλιματικής κρίσης στην αγροτική παραγωγή. Ήδη οι αγρότες της Ιβηρικής στις κινητοποιήσεις τους έθεταν κυρίως αυτό το ζήτημα, ζητώντας κρατικές ενισχύσεις για να αντιμετωπίσουν τις συνέπειες της μείωσης (ποσοτικής και ποιοτικής) της γεωργικής παραγωγής, εξαιτίας της ξηρασίας και των mega-πυρκαγιών, σε κρίσιμα προϊόντα (όπως η ελιά, της οποίας η Ισπανία είναι ο μεγαλύτερος παραγωγός διεθνώς). Γι' αυτό θα μιλήσουμε παρακάτω. Ο δεύτερος είναι συγκυριακός και αφορά την Ουκρανία με δύο τρόπους: Πρώτο, με την ελεύθερη διακίνηση στη Δύση των ουκρανικών γεωργικών προϊόντων και δεύτερο με την πίεση στον ευρωπαϊκό προϋπολογισμό για οικονομική βοήθεια στην Ουκρανία. Οι Πολωνοί αγρότες έχουν κάνει μπλόκα στα σύνορα με την Ουκρανία για να εμποδίσουν τις ουκρανικές εξαγωγές.

Η κλιματική αλλαγή

Η κλιματική αλλαγή είναι ο στρατηγικός παράγοντας που άρχισε ήδη να γίνεται σημαντικός για τη γεωργική παραγωγή. Προοπτικά, στις επόμενες δύο δεκαετίες, είναι ικανός από μόνος του να οδηγήσει σε οξεία επισιτιστική κρίση διεθνώς, καθώς η υπόθεση περιορισμού της αύξησης της μέσης επιφανειακής θερμοκρασίας της ατμόσφαιρας κάτω από 1,5 °C έχει ήδη χαθεί. Το 2023 κυμάνθηκε μεταξύ 1,43 και 1,47 °C, φτάνοντας σε αυτά τα ύψη πολύ γρηγορότερα και από την πιο απαισιόδοξη πρόβλεψη. Πλέον, τα σενάρια που εξετάζονται, μιλούν για αύξηση πάνω από 2 έως και 3 °C, εκτιμήσεις που παραπέμπουν στην καταστροφή του «πλανήτη-κλίβανου».

Σε αυτή τη διαγραφόμενη προοπτική, ένας καταστροφικός συνδυασμός παρατεταμένων ξηρασιών – mega-πλημμυρών – μείωσης της γονιμότητας ή και αποσάθρωσης και ερημοποίησης εδαφών, αλλά και σειράς άλλων συνεπειών της κλιματικής κρίσης στη γεωργική παραγωγή θα έχει την αναπόφευκτη διπλή συνέπεια: μείωση καλλιεργήσιμων εκτάσεων, μείωση του όγκου και της ποιότητας της αγροτικής παραγωγής.

Ποια «αγροτιά»;

Τα δεδομένα στην αγροτική παραγωγή είναι πολύ διαφορετικά όχι μόνο σε σχέση με τις αρχές του προηγούμενου αιώνα, το Μεσοπόλεμο ή τη δεκαετία του '60-'70, αλλά και σε σχέση με τα τέλη του προηγούμενου αιώνα. Η εκμηχάνιση και συγκέντρωση της αγροτικής παραγωγής έχουν κάνει άλματα. Σε αυτήν πλέον κυριαρχούν τα μεσαία και μεγάλα αφεντικά της υπαίθρου. Οι παρατιθέμενοι πίνακες (επιλεγμένες χώρες της ΕΕ όπου είχαμε τις μαζικότερες αγροτικές κινητοποιήσεις και Ελλάδα) αποκαλύπτουν:

- Η συγκέντρωση της παραγωγής αυξάνεται ραγδαία. Πάνω από μία δεκαετία μετά το έτος αναφοράς των διαθέσιμων στατιστικών στοιχείων από την ΕΛΣΤΑΤ και τη Eurostat (2013), η συγκέντρωση είναι βέβαιο ότι έχει κλιμακωθεί ακόμη περισσότερο. Στην Ελλάδα, με μέση καλλιεργούμενη έκταση ανά αγροτική επιχείρηση περίπου 35 στρέμματα το 2013, τώρα οι εκτιμήσεις μιλούν για μέση καλλιεργούμενη έκταση περί τα 50 στρέμματα. Στις μεγάλες ευρωπαϊκές χώρες είναι 150-200 στρέμματα.

- Στην Ελλάδα, είμαστε σε ποιο χαμηλά σκαλοπάτια της κλίμακας αλλά η κατανομή του αριθμού των αγροτικών επιχειρήσεων με βάση τον ετήσιο τζίρο το -μακρινό πλέον- 2013 αποδεικνύει ότι τα μεσαία και μεγάλα (για τα ελληνικά μέτρα) αφεντικά της υπαίθρου κυριαρχούν, αυξανόμενα και πληθυνόμενα διαρκώς, με διαχωριστική γραμμή τον ετήσιο τζίρο των 15.000 ευρώ.

- Η αντίστοιχη διαχωριστική γραμμή στις επιλεγμένες χώρες της Ευρώπης στον σχετικό πίνακα είναι οι αγροτικές επιχειρήσεις με καλλιεργήσιμη γη 50 στρέμματα.

- Το ποσοστό των αγροτών με καλλιεργήσιμη έκταση και εισόδημα τέτοιο ώστε να μπορούν να το πετύχουν μόνο ή κυρίως με τη δική τους δουλειά και τη δουλειά μελών της οικογένειάς τους (συμβοηθούντα μέλη) συρρικνώνεται ραγδαία προς το 50% ή και κάτω από αυτό στις ευρωπαϊκές χώρες του πίνακα. Τα μεγάλα αφεντικά, αυτοί που ζουν από τη δουλειά των άλλων, κυριαρχούν

πλέον -ή θα κυριαρχήσουν σύντομα- και αριθμητικά. Στην Ελλάδα ήταν ένα ανερχόμενο 25% το 2013 και σήμερα είναι σίγουρα πάνω από 30%.

- Το αριθμητικό στοιχείο, ωστόσο, δεν λέει όλη την αλήθεια. Τα μεγάλα αφεντικά της αγροτικής παραγωγής έχουν πολύ μεγαλύτερο ειδικό βάρος σε σύγκριση με το ποσοστό τους στο συνολικό αριθμό. Οι δυνατότητες επιχειρηματικής δικτύωσης, αλλά και πολιτικής δικτύωσης και επιρροής είναι πολύ μεγαλύτερες. Δεν είναι τυχαίο ότι στις αγροτικές περιοχές (Κρήτη, Θεσσαλία, Μακεδονία) θριαμβεύει η ΝΔ και έχει πολύ υψηλότερο του εθνικού του μέσου όρου ποσοστό το ΠΑΣΟΚ. Ακόμη και στη Θεσσαλία, παρ' όλη τη συγκλονιστική καταστροφή του καλοκαιριού, αυτή η επιρροή διατηρήθηκε σε μεγάλο βαθμό. Κι όπου έχασε εκπρόσωπος της ΝΔ, κέρδισε εκπρόσωπος του ΠΑΣΟΚ. Το μεγάλο επιχειρηματικό και πολιτικό ειδικό βάρος μεταφράζεται και σε μεγάλο ειδικό βάρος στο αγροτικό κίνημα. Δεν είναι λοιπόν τυχαίο ότι στο αγροτικό κίνημα κυριάρχησαν οι αγροτοσυνδικαλιστές της Δεξιάς και ότι το ΚΚΕ έχει χάσει τον ηγετικό του ρόλο. Και η κατάσταση θα ήταν ακόμη χειρότερη αν δεν είδε προηγηθεί η καλοκαιρινή καταστροφή στη Θεσσαλία που δημιούργησε μια πολύ ευρύτερη σε σχέση με την καθαυτό αγροτική παραγωγή δυσaréσκεια.

Υπάρχουν βεβαίως και μεσαία ή και μεγάλα αφεντικά της αγροτικής παραγωγής που ζορίζονται. Αντιλαμβάνονται όμως το πρόβλημά τους σαν πρόβλημα κατανομής κερδών στην αλυσίδα «από το χωράφι στο ράφι» και σαν διάλογο με τα μεγάλα αφεντικά της πόλης για το δικό τους μερίδιο σε ενισχύσεις. Παρά τα συνθήματα του ΚΚΕ -και άλλων- για «εργατιά-αγροτιά» ή «φοιτητές-αγροτιά» και την υποδοχή των αγροτών στο Σύνταγμα, δεν υπήρξε ίχνος απεύθυνσης προς τα εργατικά συνδικάτα και τους φοιτητές για κοινό αγώνα στις ανακοινώσεις των μπλόκων, κάτι που στο κάτω-κάτω θα μεγιστοποιούσε τη δύναμη και των αγροτικών αιτημάτων.

Αριστερά και άκρα δεξιά

Η άγνοια αυτών των δεδομένων οδηγεί σε παγίδες. Ο Γιώργος Μητραλιάς στο άρθρο του «Με τους δεξιούς και ακροδεξιούς αγροτοπατέρες ή με τα ταξικά αγροτικά συνδικάτα και τους ριζοσπάστες οικολόγους»** σωστά κριτικάρει άρθρο στην ιστοσελίδα Kommoun με τίτλο «Οι αγρότες της ΕΕ διαδηλώνουν ενάντια στον οικολογικό φονταμενταλισμό και τις αθρόες ουκρανικές εισαγωγές», επειδή αναφέρεται με ;αισθήματα αλληλεγγύης σε «μαρτυρίες» Γάλλων αγροτοπατέρων που πρόσκεινται στη δεξιά και την άκρα δεξιά. Στη Γαλλία, όπου κυριαρχεί η παράδοση των διαφορετικών συνδικάτων τόσο στους μισθωτούς όσο και στους αγρότες, η εσωτερική ταξική διαίρεση στους αγρότες εκφράζεται μέσα από τρία βασικά συνδικάτα, με παραπλήσια μάλιστα δύναμη: το συνδικάτο της δεξιάς και του ακραίου κέντρου – Μακρόν (FNSEA), το συνδικάτο της άκρας δεξιάς (Coordination Rurale) και το συνδικάτο όπου εκφράζονται οι μικροί αγρότες και οι ριζοσπάστες οικολόγοι (Confédération Paysanne). Αυτό το τελευταίο εξέδωσε μια ανακοίνωση με τον εύγλωττο τίτλο «Να ανατιμηθεί η εργασία για να απαντηθεί η γεωργική κρίση».

Είναι βέβαιο ότι οι διαθέσεις και τάσεις αυτές υπάρχουν και στην Ελλάδα, αλλά καθώς δεν υπάρχει παράδοση διαφορετικών συνδικάτων δεν μπορούν να εκφραστούν και είναι ηγεμονευόμενες από τους αγροτοπατέρες που εκφράζουν τα μεσαία και μεγάλα αφεντικά της αγροτικής παραγωγής.

Στο αγροτικό κίνημα στην Ευρώπη η άκρα δεξιά έκανε θραύση, προβάλλοντας δύο αιχμές: Πρώτο, ότι η κλιματική κρίση είναι παραμύθι και, δεύτερο, ότι δεν πρέπει να επιτραπεί στα ουκρανικά γεωργικά προϊόντα να εξάγονται ελεύθερα στα κράτη-μέλη της ΕΕ. Η γεωπολιτική χροιά στέγασε τις ακροδεξιές συμπάθειες προς τον Πούτιν, η δε άρνηση της κλιματικής αλλαγής στράφηκε, όπως και όλες οι υπόλοιπες αρνήσεις της άκρας δεξιάς, προς το πολιτικό σύστημα γενικά και στο βάθος την... παγκόσμια κυβέρνηση των μασόνων.

Όσο για τους αγροπατέρες της δεξιάς και του ακραίου κέντρου, αυτοί αποδύθηκαν σε διαπραγματεύσεις με δύο στόχους: Πρώτο, να εξασφαλίσουν μέτρα στήριξης από τις κυβερνήσεις σε κάθε επιμέρους χώρα

για την ελάφρυνση του κόστους παραγωγής και την ελάφρυνση των συνεπειών των μέτρων της νέας ΚΑΠ που σχετίζονται με την Πράσινη Συμφωνία και, δεύτερο, μικρή χρονική μετάθεση της ισχύος των «πράσινων» προβλέψεων της νέας ΚΑΠ. Όσον αφορά το τελευταίο, η Κομισιόν αρχικά και στη συνέχεια η ΕΕ συνολικά έδειξαν «ευελιξία», υποσχόμενες ότι η ισχύς των μέτρων θα μετατεθεί για το 2024 – οι επερχόμενες ευρωεκλογές έπαιξαν τον καθοριστικό ρόλο γι’ αυτή την υποχώρηση. Τα μεγαλύτερα κέρδη ωστόσο είχε το αγροτικό κίνημα στη Γαλλία. Η Γαλλία είναι η μεγαλύτερη παραγωγός αγροτικών προϊόντων στην ΕΕ, με ετήσια παραγωγή 100 δισ. ευρώ...

Η Αριστερά

Η Αριστερά γενικά βρέθηκε σε πολύ μεγάλη αμηχανία. Το πρόβλημα δεν ήταν μόνο η άγνοια ή υποτίμηση των ταξικών διαφοροποιήσεων στην ύπαιθρο, αλλά γενικότερα η κατανόηση των ουσιαστικών προβλημάτων που τίθενται. Έτσι, είτε μίλησε γενικώς για «αγροτιά» και για συμμαχία εργατών-αγροτών-φοιτητών χωρίς να μπει στον κόπο να μιλήσει για προϋποθέσεις και για προγραμματικά αιτήματα είτε εστίασε στη νέα ΚΑΠ (που ανοίγει μέτωπο με την ΕΕ, ενόψει μάλιστα και των ευρωεκλογών) είτε έβαλε σε πρώτο πλάνο την αντικυβερνητική αιχμή. Αυτά που απουσίασαν παντελώς, ήταν τα δύο κρίσιμα και απολύτως αλληλεξαρτώμενα προβλήματα που τα επόμενα χρόνια θα κυριαρχήσουν αναπόφευκτα:

α) Η κλιματική κρίση και η -πέρα και από τη νέα ΚΑΠ- διαμόρφωση όρων για επισιτιστική κρίση (ή κρίσεις), και

β) Με ποια πολιτική, ποιο πρόγραμμα και ποια κοινωνική συμμαχία θα εξασφαλιστεί όχι απλώς η «επιβίωση των αγροτών» (και ποιων αγροτών) αλλά η διατροφική επάρκεια και ασφάλεια

για τις πόλεις. Πώς δηλαδή η εργατική τάξη και η φτωχολογιά των πόλεων θα προμηθεύεται φτηνά και υγιεινά τρόφιμα σε επάρκεια.

Δεν είναι σκοπός αυτού του άρθρου να δώσει πλήρεις απαντήσεις στο διπλό αυτό το ερώτημα, αλλά να το θέσει. Σε επόμενο φύλλο θα αποπειραθούμε κάποιες απαντήσεις.

***Contra-xreos.gr, 11/2/2024*

Πίνακας 1

Ελλάδα: Αριθμός αγροτικών εκμεταλλεύσεων με βάση τον ετήσιο τζίρο (σε ευρώ)

Ετήσιος τζίρος	2005	2013
<4.000	423.670	352.300
4.000-14.999	284.540	215.900
15.000-49.999	107.690	114.800
50.000-99.999	13.750	20.610
100.000-249.999	3.370	5.020
250.000-499.999	400	620
>500.000	170	270
Σύνολο	833.590	709.500

Πίνακας 2

ΕΕ, επιλεγμένες χώρες: Αριθμός αγροτικών εκμεταλλεύσεων με βάση την έκταση (εκτάρια*)

	0	5>	5-19,9	20-49,9	50-99,9	>100
Γερμανία	2.870	21.730	103.600	71.450	50.220	35.160
Γαλλία	8.500	107.870	85.860	79.050	93.330	97.600
Ισπανία	20.700	485.850	251.580	105.100	49.960	15.100
Ιταλία	880	591.840	287.750	84.560	30.180	51.820

Ολλανδία	1.690	16.790	19.460	17.870	9.280	2.390
Πολωνία	7.450	770.360	517.190	102.480	20.570	10.950
Ελλάδα	5.910	538.440	132.080	26.200	5.430	1.450

*1 εκτάριο=10 στρέμματα